

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ**

Кафедра теорії і методики фізичного виховання

ЛЕКЦІЯ № 7

**ТЕМА: УЧИТЕЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ – ОРГАНІЗАТОР
ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ**

з дисципліни „Теорія і методика фізичного виховання”
для студентів ІІІ курсу факультету фізичної реабілітації

Виконавець:

доцент кафедри ТіМФВ

Ярошик М.Я.

Лекція обговорена і затверджена на засіданні кафедри теорії і методики
фізичного виховання (протокол № ____ від „____” _____ 20__ року).

Зав. кафедрою,
к.пед.н., професор

Ю.В. Петришин

ПЛАН

1. Педагогічні функції, уміння та техніка вчителя.
2. Просвітницька діяльність у системі фізичного виховання школярів.
3. Створення матеріальної бази та заходи проти травматизму в школі.
4. Роль педагогічного колективу у розв'язанні завдань фізичного виховання учнів.

ВСТУП

Формування національної системи фізичного виховання школярів вимагає нового змісту та пошуку ефективних форм, засобів і методів підготовки шкільного вчителя, створення відповідного навчально-методичного забезпечення. Найсуттєвішим у методиці викладання фізичної культури в школі є рівень індивідуальної майстерності вчителя. Через його діяльність методика віддзеркалюється в конкретних досягненнях учнів.

Сьогодні перед вчителем фізичної культури в школі стоїть завдання – зробити фізичне виховання процесом безперервної дії (навіть протягом такого короткого часу, як добовий цикл). Це означає, що вчитель немає права обмежувати свою діяльність епізодичними заходами з фізичного виховання або лише час від часу залучати до цього процесу інших осіб. На порядок денний роботи вчителя час висуває питання про фізичне виховання школярів як систему всезагального обов'язкового навчання основ здоров'я і гігієнічного виховання.

Фізичне виховання можна зробити безперервним процесом за умови залучення всіх дітей до різноманітних форм занять; включення в цей процес дорослого оточення дитини (від батька до вчителя музики); об'єднання зусиль всіх державних і громадських організацій, що займаються питанням виховання, охорони здоров'я і захисту дітей.

Звідси впливає **специфіка роботи вчителя фізичної культури**. З одного боку, він вчитель-предметник, який проводить уроки, а з іншого, – організатор процесу фізичного виховання школярів, оскільки спрямовує зусилля учасників цього процесу на досягнення єдиної мети.

1. Педагогічні функції, уміння та техніка вчителя.

ПЕДАГОГІЧНІ ФУНКЦІЇ

Педагогічна діяльність учителя реалізується сукупністю різноманітних дій в певних педагогічних ситуаціях, які підпорядковані навчально-виховним цілям і спрямовані на вирішення конкретних педагогічних завдань. Упорядкована сукупність таких дій визначає виконання певної педагогічної функції вчителя.

Усі педагогічні функції поділяють на дві групи. До першої входять орієнтаційна, розвиваюча, мобілізуюча (та, що стимулює розвиток) та інформаційна. До другої групи входять такі педагогічні функції: конструктивна, організаторська, комунікативна та гностична (дослідницька).

Конструктивна функція вчителя забезпечує:

- визначення мети і завдань навчально-виховного процесу;
- відбір навчального матеріалу, який слід засвоїти учнями, його систематизацію;
- проектування діяльності учнів із засвоєння навчального матеріалу;
- проектування власної майбутньої діяльності і поведінки у взаємодії з учнями;
- підбір адекватних засобів, методів і методичних прийомів, способів організації і форм навчальної, тренувальної і виховної роботи
- виявлення розбіжностей між запланованим і досягнутим.

Організаторська функція реалізується через:

- забезпечення різноманітних видів навчальної діяльності учнів;
- організацію учнівського колективу, його згуртування і спрямування на вирішення навчальних завдань;
- організацію позакласної і позашкільної роботи з фізичного виховання учнів;
- матеріально-технічне забезпечення педагогічного процесу;
- організацію власної діяльності і поведінки під час безпосередньої взаємодії з учнями на уроках і позаурочних заняттях (розподіл робочого часу, інструктування, контроль, дозування навантаження тощо).

Комунікативна функція передбачає:

- встановлення ділових і неформальних особистих стосунків з окремими учнями і групами учнів;
- ділове спілкування з іншими вчителями та адміністрацією школи;
- контакти з громадськими і громадськими фізкультурно-спортивними організаціями;
- налагодження взаємодії з батьками учнів;
- уміння знаходити меценатів (спонсорів).

Гностична функція передбачає вивчення:

- змісту і способів впливу на учнів на основі розуміння їх внутрішнього стану;
- вікових і індивідуальних особливостей учнів;
- особливостей процесу і результатів власної діяльності, її вад і переваг.

Гностична функція вчителя є провідною, оскільки пізнавальна діяльність у процесі навчання є основним видом діяльності, без якого неможливі (або стають неповноцінними) всі інші її види.

Гностична функція реалізується ефективно, якщо її результатом є правильна самооцінка, самоконтроль, самосвідомість, самопроекування, самоуправління тих, хто навчає і навчається.

ПЕДАГОГІЧНІ ВМІННЯ

Для реалізації педагогічних функцій учитель повинен володіти **педагогічними вміннями**. Вони представляють сукупність різноманітних дій учителя, виявляють індивідуальні особливості вчителя і свідчать про його предметно-професійну компетенцію. Всю різноманітність педагогічних умінь можна об'єднати в дев'ять груп.

До першої групи відносяться наступні вміння: формувати педагогічні завдання; гнучко міняти педагогічні завдання відповідно до змін педагогічної ситуації; з гідністю виходити із складних педагогічних ситуацій; передбачати близькі і далекі результати вирішення педагогічних завдань.

Друга група включає три підгрупи:

I підгрупа „Чого навчати”:

1. уміння формувати навчальну програму, виділяти в ній ключові ідеї навчального предмета, оновлювати його зміст;
2. здатність формувати в учнів спеціальні вміння і навички, здійснювати міжпредметні зв'язки.

II підгрупа „Кого навчати”:

1. вивчати індивідуальні можливості учнів;
2. виявляти зону можливого розвитку учнів, умови їх переходу з одного рівня розвитку на другий, враховувати можливі труднощі учнів;
3. плануючи та організовуючи навчально-виховний процес, виходити із мотивації учнів;
4. розширювати простір для самоорганізації учнів;
5. працювати з учнями, що мають різні здібності, формувати для них індивідуальні програми.

III підгрупа „Як навчати”:

1. підбирати і застосовувати комплекси прийомів і форм навчання та виховання, враховувати при цьому затрати сил і часу учнів та вчителя;
2. порівнювати та узагальнювати педагогічні ситуації та комбінувати їх;
3. здійснювати індивідуальний підхід до учнів та організовувати їхню самостійну навчальну діяльність;
4. варіативно вирішувати педагогічні завдання.

Третя група включає педагогічні вміння використовувати набуті знання та передовий педагогічний досвід; хронометрувати і фіксувати процес і результат своєї праці; зіставляти труднощі учнів і якість своєї праці; бачити сильні і слабкі сторони своєї діяльності.

Четверта група включає вміння вчителя створювати умови психологічної безпеки в спілкуванні і реалізації внутрішніх резервів учнів.

П'ята група включає вміння зрозуміти позицію учня, „читати” його внутрішній стан, орієнтуватись на його розвиток; володіти засобами невербального спілкування (міміка, жести тощо); стати на позицію учня;

створити обстановку довіри і терпимості; володіти тонами і півтонами, слухати і чути учнів, не перебивати їх мови і навчальних дій.

Шоста група – це перш за все вміння реалізувати і розвивати свої педагогічні здібності; управляти своїм емоційним станом та здійснювати творчий пошук.

Сьома група об'єднує вміння створювати перспективу свого професійного розвитку та удосконалювати свої сильні сторони й усувати слабкі.

Восьма група передбачає вміння виявляти знання, вміння і навички учнів на початку і в кінці навчального року та оцінювати їх; з'ясовувати педагогічні відставання й усувати їх; стимулювати готовність учнів до самонавчання і безперервного самовдосконалення.

Дев'ята група це вміння побачити особистість учня загалом у взаємозв'язку того, про що він говорить, думає і які його вчинки; створювати умови для вдосконалення недорозвинених рис особи окремих учнів.

Особливе місце в роботі вчителя фізичної культури посідає дослідницька діяльність. Адже, цілеспрямований педагогічний вплив на організм і особистість учня можливий лише за умови вивчення його потенційних можливостей.

Названі уміння піддаються свідомому вихованню і самовихованню. Залежно від їх співвідношення, рівня розвитку та конкретного поєднанням формується індивідуальний стиль діяльності вчителя.

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНІКА

Педагогічні вміння, сформовані на основі особистих здібностей для виконання педагогічних функцій, складають основу педагогічної майстерності.

Педагогічна майстерність – мистецтво навчання і виховання, що постійно вдосконалюється. Вона передбачає наявність педагогічних здібностей, загальну культуру, компетентність, широку освіченість, психологічну грамотність та методичну підготовку; здатність зрозуміло викладати учням навчальний матеріал, робити його доступним для дітей, викликати інтерес до

предмета, активізувати учнів. Учитель повинен вміти належним чином реконструювати, адаптувати навчальний матеріал: складне робити простим, незрозуміле – зрозумілим.

Сьогодні розуміння педагогічної майстерності включає здатність не тільки доносити знання, популярно і зрозуміло викладати матеріал, але і організувати самостійну роботу учнів.

У практичній діяльності вчителів використовуються спеціальні прийоми викладання, які сприяють підвищенню рівня засвоєння школярами навчального матеріалу. Сукупність таких прийомів становить **педагогічну техніку вчителя**. Вона включає: техніку мовлення, міміку, пантоміміку, управління емоціями (табл. 1).

Таблиця 1.

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНІКА			
Культура зовнішнього вигляду	Культура педагогічного спілкування	Психічна саморегуляція	Культура мовлення
культура рухів, що відображають доброзичливість, спокій і впевненість;	запитувати, аналізувати відповіді, розуміти інших;	створення оптимального настрою;	лексичне багатство;
гарне здорове тіло і постава;	бути уважним і спостережливим;	зняття напруги і хвилювання;	граматична правильність;
одяг і зачіска;	орієнтуватися в обстановці, бачити і розуміти реакцію класу, встановлювати контакти;	подолання нерішучості і самобілізація; стримання у стресових ситуаціях;	виразність і образність;
міміка і пантоміміка;	зацікавити, захопити запропонованими вправами;	перевтілення, гра	техніка мовлення: → постановка голосу; → тембр голосу; → емоційність; → переконливість; → багатство інтонацій; → дикція; → темп мовлення; → багатство відтінків; → гумор.
емоційна виразність	передавати своє ставлення до того, що відбувається		

2. Просвітницька діяльність у системі фізичного виховання школярів.

Кінцева мета шкільного фізичного виховання – зробити фізичну культуру і спорт життєвою проблемою кожної людини. Тому інтерес до занять фізичними вправами повинен бути таким, щоб зберегтись протягом усього життя. Для досягнення названої мети велике значення мають просвітницька діяльність, пропаганда фізичної культури в школі.

Просвітницька діяльність **повинна бути конкретною**. Учитель не повинен агітувати за фізичну культуру взагалі. У процесі просвітницької діяльності доцільно послідовно рекомендувати **конкретні форми фізичного виховання**, залежно від потреб і завдань школи на певному етапі (наприклад, організація спортивної роботи). При цьому просвітницьку роботу доцільно **поєднувати з організаторською**, яка полягає у впровадженні в практику цих форм фізичного виховання, які є предметом пропаганди спочатку в окремих, а потім в усіх класах школи.

Обов'язковою умовою просвітницької діяльності є її **зв'язок з життям загалом і кожного колективу зокрема**. Здійснюючи просвітницьку роботу, потрібно пам'ятати, що вона може **бути спеціально організованою або супутньою різним заходам** з фізичного виховання в школі та поза нею. У цьому зв'язку практично всі заходи з фізичного виховання (змагання, уроки) мають просвітницьке значення, а отже, негативні приклади в проведенні заходів даватимуть негативний ефект.

Велике просвітницьке значення мають: шкільний музей спортивної слави або відділ фізичної культури в загально-шкільному музеї та книга пошани колективу фізкультури, в яку заносять імена кращих спортсменів, громадських тренерів, суддів.

У кожній школі доцільно обладнати куток фізичної культури. Корисними в кутку фізкультури можуть бути заклики, що привертають увагу дітей, батьків, учителів.

3. Створення матеріальної бази та заходи проти травматизму в школі.

Важливою умовою функціонування системи фізичного виховання у школі є матеріальна база. Плануючи її створення, вчитель фізкультури повинен орієнтуватис' на необхідність залучити до виконання вправ на уроці одночасно всіх учнів, враховуючи їх вік і рівень підготовленості.

В основі створення нового обладнання, приладів, пристроїв завжди лежить потреба ефективніше виконувати навчальну програму, надавати допомогу відстаючим, прискорювати процес засвоєння вправ, виховувати необхідні якості. **Тобто в основі лежить методична, а не технічна ідея.** Іншими словами, **матеріальна база – це не мета, а засіб її досягнення.** При цьому кожен учитель повинен прагнути до оптимальної кількості обладнання.

У процесі конструювання, створення і використання нестандартного багато пропускового обладнання слід дотримуватися низки вимог:

1. необхідність розвитку фізичних якостей і багатопрофільність використання;
2. можливість фронтальної організації навчальної діяльності, швидкого встановлення і розбирання, безпеки і доступності виконання вправ;
3. формування прикладних навичок;
4. підвищення емоційного насичення занять;
5. можливість використання в процесі самостійної роботи учнів;
6. усунення можливих причин травматизму.

У залах радимо обладнати місця для самоконтролю, де учні зможуть зміряти ріст, вагу, силу і т.д.

У школах, що мають два зали, один з них обладнують для учнів молодших класів. Якщо школа має один зал, то для молодших класів обладнують спортивну кімнату. Спортивні майданчики теж доцільно обладнати окремо для старших і молодших школярів.

Створюючи бази, важливо врахувати побажання дітей, пам'ятаючи при цьому, що ігрові атракціони типу гойдалок, каруселі мають велике значення для спеціальної рухової підготовки школярів і з задоволенням ними використовуються у вільний час.

Добре, якщо вчитель, створюючи базу, передбачить „природні умови” для подолання різноманітних перешкод. Значно підвищити ефективність фізичного виховання учнів можна шляхом продуманого фарбування приладів, залів і підсобних приміщень, про що треба радитись із фахівцями. За найменшої змоги у школі бажано створити тренажерні зали для силової підготовки та занять груп атлетичної гімнастики.

Для організації інформаційної і методичної роботи, надання допомоги фізкультурному активу, батькам, учителям молодших класів, класним керівникам, вихователям груп продовженого дня при шкільних залах створюються *методичні кабінети* (там зібрані література, рекомендації, поради, плани і календарі, навчально-методичні посібники, журнали, фотоальбоми з описом досвіду роботи, навчальні картки).

За відсутністю в залі і на майданчиках захисних пристосувань, перевантаженості приміщень посилюється ймовірність травматизму. Однією зі складових успішних занять є заходи, спрямовані на усунення можливих причин травматизму.

4. Роль педагогічного колективу у розв’язанні завдань фізичного виховання учнів.

Аналіз діяльності кращих шкіл фізичного виховання свідчить, що справжній успіх приходить там, де при персональній відповідальності кожного за свою ділянку роботи є повна взаємодія, взаємодопомога, взаєморозуміння між членами педагогічного колективу на чолі з директором школи. Лише в цьому випадку фізична культура, культ здоров’я органічно входять у повсякденне життя школи.

Тільки спільними зусиллями всього педагогічного колективу школи, учнів, їхніх батьків, громадських організацій можна створити по справжньому дієву систему фізичного виховання, значно легше розв’язувати різні організаційні питання, поживавити позакласну спортивно-масову роботу, сформувати в учнів стійкий інтерес до систематичних занять фізичними вправами.

При цьому виняткову роль відіграє **директор школи**. Він повинен мобілізувати вчителів на реалізацію завдань фізичного виховання. На нього

покладаються обов'язки забезпечити необхідні умови для проведення уроків фізичної культури і позаурочної роботи. Директор покликаний всіляко сприяти створенню умов для справжньої творчості вчителів, підвищенню їхньої майстерності, розвитку талантів, засвоєння передового та новаторського досвіду. Він зобов'язаний виносити на розгляд педагогічної ради найважливіші питання фізкультурно-спортивної роботи, заохочувати вчителів, що беруть активну участь у ній. Його **найважливіша функція** – постійний контроль за фізичним вихованням учнів: відвідування уроків, спостереження за проведенням занять у режимі дня і позакласних занять.

Кожен учитель, викладаючи свій предмет, постійно звертається до засобів фізичного виховання, роблячи зауваження учням і вимагаючи їх виконання. Педагогічні втручання спрямовані на виховання культури поведінки, природної й гарної ходи, на охорону і зміцнення зору, формування навичок правильно тримати різні знаряддя навчальної та виробничої праці, а також привчати школярів до самодисципліни, порядку і самоорганізованості.

Варто підкреслити виняткову цінність фізичної культури в справі виховання, що сьогодні можна вважати стрижневою проблемою у діяльності шкільних педагогічних колективів. Завдання шкільних педагогів і, безперечно, вчителя фізичної культури – допомогти юнакам і дівчатам різнобічно підготуватися до майбутньої діяльності.

Особливі завдання покладаються на **класних керівників**, які добре знають кожного учня, піклуються про нього. Беручи участь у фізичному вдосконаленні учнів, ці педагоги глибше вивчають їх характер і нахили, формують моральні якості, організаторські здібності, активно впливають на громадське становлення школярів.

Класний керівник повинен контактувати з фізоргом класу, добре знати його обов'язки, допомагати у їх реалізації: організовувати ігри і змагання у класі, готувати команди до шкільних змагань, залучати учнів до занять у секціях. Одна з найважливіших ділянок у роботі класного керівника – робота з батьками.

Важко переоцінити роль особистого прикладу педколективу в справі зміцнення авторитету предмета „Фізична культура”.